

SZÉCHENYI 2020

NEMZETGAZDASÁGI
MINISZTERIUM

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00007

A helyi identitás és kohézió erősítése Mezőfalva térségében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Adatok Kisapostag helytörténetéhez

Kisapostag Dunaújváros szomszédságában fekvő település. A község csak központi belterületből áll. A község sohasem volt jelentékeny település.

Községünk a mezőföldi pleisztocén röghöz tartozik. A nagy interglaciális kori denudációs időszakban a Duna menti rög még nem volt lépcsősen feldarabolva, és kiterjedése a jelenleginél jóval nagyobb volt. Így történhetett meg, hogy a jégkori lösz felszínén a nagy interglaciálisban vastag folyóvízi homokréteg halmozódott fel, és ez mindenfelé előbukkan, Kisapostag határában is. A folyóvízi homokrétegek és a veresbarna vályogszalagok hullámos, lejtős, települései folyóvízi eróziót igazolnak.

A röglépcsők kialakulása még a pleisztocénban is folyamatban volt, s velük együtt mozgott a rögöket borító utolsó jégkorszaki lösz. Erről világosan tanúskodnak az utolsó jégkorszaki löszbe települt vörösbarna vályogszalagok, melyek közül egyesek Dunaújváros és Kisapostag közt is el vannak vetődve. A riss és a würm glacialisok löszképző időszakában részben a régi eróziós völgyek is ellöszösödtek. Az ellöszösödés azonban nem történt egyértelműen. A kisebb völgyeket a hulló por teljesen kitöltötte, s bizonyos mértékig megváltoztatta a hidrográfiai viszonyokat.

A Venyim—Kisapostag vonaltól nyugatra a Seregélyest völgyig az árkos vetődések mentén a pannóniai rétegek mélyen el vannak süllyedve, s a venyimi és barcsi mélyfúrások adatai szerint 20—60 m vastag pleisztocén homokos, agyagos, kavicsos és löszös üledékek egymással vízszintesen és függőlegesen váltakozva töltik ki a hosszanti süllyedékterületet.

Méreteiben a Sárvíz völgyéhez hasonlítható szerkezeti eróziós erők az alsó- és középleisztocén időben a paks—seregélyesi és pentelei táblarög hidrográfiai tengelyét képezte.

A hosszanti süllyedékterület eróziós völgyének egyik ága Kisapostag—Dunaföldvár között tartott az Alföld felé.

Mai vizei közül egyedül a jelentéktelen és kicsiny vízgyűjtő területű kisapostagi vízfolyást lehetne megemlíteni.

A község neve Apostag (1436, 1469), Apostagh (1487). Az Apostag név olyan elhomályosult összetétel, amelynek előtagjában a magyar Apos személynév, utótagjában pedig az egy darabban lévő szántóföldek értelmű tag főnév rejlik.

Tekintve, hogy Kisapostag neve kezdetben azonos volt a Duna balpartján fekvő Apostag községgel, így nem tudjuk — a török idők előtt — biztosan, vajon melyik említés melyik településre vonatkozik. Csánki szerint az 1436-os adat feltétlenül a mai Apostagra, az 1469-es pedig a mai Kisapostagra vonatkozik. Ezt erősíti meg Érszegi Géza is, hisz ekkor arról van szó, hogy Pentele plébánosa szedi be többek közt Apostag tizedét is. (Márpedig sokkal valószínűbb, hogy Pentele plébánosa a Duna jobb, mint bal partján szedett tizedet.) Ugyancsak valószínűleg Kisapostagról van szó 1453-ban is, mikor V. László Kerekes Pálnak, Tata várnagyának adja a possessiót, amely Apostol-i István fia Lászlóé volt, de ennek magtalan halála folytán a koronára szállt.

Egyéb középkori adatunk sajnos nincs. Érdeemes azon elgondolkozni, vajon miért hívták a két települést (Apostag, Kisapostag) eredetileg azonos néven. Ugyanis a két település között semmiféle kapcsolatot kimutatni nem tudunk, ugyanakkor pedig a Kisapostag — mint látni fogjuk — a Duna balpartján lévő Dunaegyházával sokáig rendkívül szoros kapcsolatot tart fenn. (Apostag is a balparton fekszik.)

A magyarázat az lehet, hogy eredetileg a középkorban Kisapostag, vagy annak területe, Apostaghoz tartozott, ill. eredeti lakosai onnan települtek át, bár ezt bizonyítani nem lehet, így elképzelhető, hogy csak valamilyen hasonlóság alapján hívták a két települést azonos néven.

Mindenesetre akár volt település Kisapostag helyén a középkorban akár nem, annyi biztos, hogy a település a környékhez hasonlóan elpusztul a török időkben (ne felejtjük el, hogy a Duna-völgye a török hadak fő vonulási útja), és a XVIII. sz.-ig nem is hallunk róla.

A XVIII. sz. elejétől a XIX. sz. végéig sorsa hasonló a szomszéd pusztákéhoz, amelyek később Baracs községben olvadnak össze. Az első adatunk a török kor után egy 1700 körüli kamarai összeírás szerint Baracsra és Kisapostagra 26 egész és 20 féltelek telepíthető.

A betelepítés, és a telkek kialakítása egyik pusztán sem következett be. 1701-ben Holló Zsigmond, Paksy Klára férje és a Paksy család leányági leszármazottai kötelezvényt adtak ősi jószágaik megvédése végett, melyeket a királyi fiscus le akart foglalni. Az irat szerint Ők Daróczi Istvántól és feleségétől, Sokoray Erzsébettől 2500 rajnai forintot vettek kölcsön, melynek biztosítására zálogul adták Pentele városában Kisapostag alias Baracs és Pázmánd nevű pusztáikon bírt részjóságukat.

1702. október 6-án Lipót császár elrendeli, hogy a Paksy család fiági birtokait a nőágnak engedje át 3200 forintért (többek közt Baracsot és Kisapostagot). Bél Mátyás csak annyit jegyez meg a pusztáról, hogy az a Dunához közel, Pentele alatt Száraz György örököseinek birtoka.

1734. május 14-én, majd 1741-ben a praediumot Egyháznak (Dunaegyházának) adta a földesúr pótlásként szűk birtokához, s azt később a falu saját területeként használta. Mivel azonban ők ti. a dunaegyháziak) nem urbárium, hanem contractus alapján szolgálnak, a megye elrendeli, hogy új contractust dolgozzanak ki.

1766-ban a földesúr a bérletet megerősíti. 1798-ban is a dunaegyháziak árendálják a pusztát.

Ez időtől fogva a dunaegyháziak kezében van (bérlet formájában) Kisapostag, jóllehet 1798-ban Nedeczky Anna eladja a pentelei, baracsi, pázmándi és kisapostagi pusztákon lévő birtokrészét 83 000 forintért.

Közben néhányan meg is telepednek itt, számuk minimális.

1774-ben összesen 1 lakost, 1784—87. évi II. József kori összeírás idején 4 házat, 4 családot (köztük 3 nemeset), 6 nőt, 2 zsellért, 3 gyermeket (1—12 éveset) és 3 növendéket (13—17 éveset), összesen 16 személyt, 1830-ban 25 lakost (4 r. kat, 21 ref.), 1838-ban 4 zsellért, 2 nőt, összesen 6 nem nemeset írnak össze.

Fényes Elek 1836-ban 48 református lakosról ír. A II. József korában itt lakó nemesekről semmi mást nem tudunk, vagy elköltöztek, vagy nemességüket később nem igazolva, zselléreként élnek itt.

Mindezen adatok azt bizonyítják, hogy a puszták gyakorlatilag néptelenek, és a dunaegyháziak jól tudják használni. 1758-ban Sculteti András kocsmabérlő működik a pusztán, ki ekkor a megyei közgyűlés támogatását kéri követeléseinek behajtására.

Fényes Elek szerint 1836-ban földesura b. Rudnyánszky és mások, 1851-ben a Paksy család leányörökösei. Egyetlen megjegyzése, hogy „gazdag puszta”.

Érdeemes megemlíteni, hogy az 1826-ból származó Duna-térképen milyen nevek szerepelnek. Ezek: Szabados völgy, Zsilovszki völgye, Apostagi sziget, Somogyi út, Fejérvári út, Tanyadűlő.

A nevek, mint látjuk, 1 kivétellel magyarok, ami arra utal, hogy lakói magyarok voltak.

Mint a legtöbb pusztáról, úgy Kisapostagról sem tudunk semmit sem a forradalom idejéből, sem az utána következő évtizedből. Csekély számú lakosa természetesen nem játszhat szerepet ebben az időben.

Gyakorlatilag az 1864. esztendő, ami a község életében a legjelentősebb. Sajnos, ebből az esztendőből semmi irat nem maradt ránk, mindössze a több mint 20 esztendővel későbbi utalásokból tudjuk, hogy 1864. november 26-án „örökváltság és örökvétel útján” megvették a Dunaegyházáról idetelepeült szlovákok a határt.

Hogy a község helyén csak puszta létezett 1864-ig, az abból is világosan látszik, hogy Pesty Frigyes 1864-ben készített helységnévtárából teljesen hiányzik, mindössze Baracs jegyzője említi meg, hogy a község egy részét valaha Kis-Apostagnak hívták.

Bár sem a vételírat, sem a szerződés pontos szövegét nem ismerjük, világosan látszik, hogy a néptelen puszta a földesúrnak már hasznot keveset hoz, megművelni Dunaegyházáról az ottani lakosoknak igen nehéz. Ezért a község lakóinak egy része átköltözik és megveszi a puszta területét. Ezt 1870-ig fel is osztják, sőt a telekkönyvet is elkészítik.

Az 1870. évi telekkönyv azt mutatja, hogy ekkor már a község területe a kisapostagi parasztok, gazdaközösség vagy (kis részben) dunaegyháziak kezén van.

Az új település hovatartozásáról sokáig ellentmondó adataink vannak. Így Zách József statisztikája szerint 1863-ban Dunapenteléhez tartozik. A katolikus egyház névtára szerint 1862-ig hívei Dunapenteléhez tartoznak, azóta Baracs filiája. 1872-ben a község kéri, hogy a baracsi körjegyzőséghez tartozzon, amit a megyebizottság engedélyez. Ennek ellenére 1877-ben még Gdlgóczy Károly szerint a dunaegyháziak bírják Kis Apostag pusztát 800 holddal, ahová innen rév jár.

Az alispáni iratokból világosan látszik, hogy még a 80-as évek elején is Dunapenteléhez tartozik, bár ekkor már külön elöljárósággal is rendelkezik, amely állandóan elnyomottságának ad kifejezést. 1883. év végén, mikor a törvényhatósági bizottsági tagokat kiegészítik, Dunapentele bíróját, Fischl Antalt választják meg, a község interveniálására a határozatot megsemmisítik.

1888-ban megalkotják a község szervezetét, de ebben az időben (ugyancsak az alispáni iratokból látszik) Dunaegyházához tartozott a község, legalábbis ügyei egy részét onnan adminisztrálják, és csak a belügyminiszter 1891. december 24-én választja el teljesen ettől.

Ettől az időtől kezdve a baracsi körjegyzőséghez tartozik, és kisközség, csak 1921. december 31-én válik nagyközséggé saját jegyzővel.

A községi szabályzat szerint a község 16 képviselőtestületi taggal rendelkezik (8 virilista, 8 választott). A községi pótdadó a 24%-ot nem haladhatja meg. A letelepedési díj 10 forintnál nagyobb adót fizető esetében 10 forint, egyébként 5 forint. Az elöljáróság jegyzőből, bíróból, törvénybíróból, 4 esküdteből, közgyámából, pénztárnokból, adópénztárnokból, körorvosból áll. A segéd személyzet 1 szülésznő. Szolgásmélyzet nincs. A bíró 70 forint, jegyző 210 forint, közgyám és árvabíró 12 forint fizetést kap. A községnek saját vagyona nincs.

A község tehát 1891-től önálló kisközség. Lakóinak túlnyomó része Dunaegyházáról került ide, de itt maradtak a pusztá egykori lakói is. Arányukra akkor tudunk következtetni, ha a nemzetiségi és vallási statisztikákat is összehasonlítjuk (Dunaegyháza evangélikus szlovák falu, 1864 előtt, mint láttuk, evangélikusok a pusztán nem laktak), de elsősorban abból, hogy a lakosság száma hogyan emelkedett.

Először a lakosság abszolút számát nézzük át. 1836-ban 58, 1869-ben 286, 1880-ban 360, 1890-ben 472, 1900-ban 545, 1910-ben 630, 1920-ban 702, 1930-ban 724 és 1941-ben 742 a lakosság száma.

Mint látjuk, 1869-ben ötször annyian laktak a faluban, mint 1836-ban, de számolni kell azzal, hogy közben elég magas a természetes szaporodás is. 1869-ben 213 az evangélikusok és csak 56 a katolikusok száma, 7 zsidó és 11 református, ami arra utal, hogy kb. 213-an vándoroltak be Dunaegyházáról.

1880-ban már csak 58%, majd 1900-ban is 58% a szlovák anyanyelvű lakosság aránya.

(Ebben az időben még nem lehetett szó erőszakos magyarosításról, amire az is mutat, hogy még 1900-ban is csaknem annyi a szlovák lakosság aránya, mint az evangélikusoké.)

A felsorolt adatokból arra is következtetnünk kell, hogy 1869 után egészen 1900-ig még újabb bevándorlás is történt, de már csak kisebb mértékben Dunaegyházáról, inkább az ország más vidékéről.

A század elején továbbra is szaporodik a lakosság (ez azonban már elsősorban természetes szaporodást jelent). Már 1920 és '30 közt a vándorlási különbözet negatív értéket mutat —81 (—5,6%), ami viszont azt jelenti, hogy a falu nem tudja a lakosságot ellátni.

A szlovák anyanyelvű lakosság arányának további alakulása 1900- ban 58%, 1910-ben 0%, 1920-ban 47%, 1930-ban 37%, 1941-ben 7%. (1941-ben szlovák nemzetiségű nincs.)

Az adatok semmi esetre sem reálisak. Nem tudjuk, miért vallotta 1910-ben mindenki magyar anyanyelvűnek magát.

Mégis határozottan látszik a község fokozatos elmagyarosodása. Hogy nem a lakosság kicserélődéséről van szó, az világosan látszik abból, hogy az evangélikus lakosság aránya 1941-ben is 51%.

1920-ig a szlovák lakosság keretében semmiféle megmozdulásról nem tudunk.

A Csehszlovák Köztársaság megalakulása úgy látszik, a lakosság nemzeti öntudatát rendkívül megnövelte, különösképpen miután — már feljebb láttuk — 1910-ben sikerült a lakosság nemzeti öntudatát annyira letörni, hogy mindenki magyar anyanyelvűnek vallja magát. Egy 1922. évi katonapolitikai osztálytól származó jelentés szerint a lakosság szellemi központja az ottani polgári olvasókör, melynek tagjai majdnem mind szlovákok. A fő vezetők: Varga Pál, Szabadás Mihály, Juhász János, Agár András, Varga András, Kalupka János és Zobodi Dániel. A másik, ugyaninnen származó jelentés szerint a lakosok „teljesen” szlovákok, akik nyíltan hangoztatják, hogy a szerbek és csehek az ő testvéreik, és ők itt az őslakosok, a magyarok csak jöttek. A harmadik jelentés pedig egy magyar iskola felállítását

javasolja „jó magyar írású tanítóval”, mivel a szlovák iskola amúgy is túlsúlyos, és a magyar gyerekek szlovákosodása állandóan folyamatban van, a magyar iskola pedig az ellenkező célt szolgálná.

Ezen jelentéseknek némileg ellentmond egy 1924. évi főispáni irat, ami viszont azt állítja, hogy a lakosságnak csak 20%-a szlovák, és az evangélikus iskolába a C-típus szerint a nemzetiségi nyelvet be kell vezetni. (Ez feltehetőleg a szlovák nyelvű lakosság megnyugtatót szolgáltatta volna.)

1927-ben újra megemlítik, hogy a lakosság 1919-ben a Csehszlovák Köztársasághoz tartozónak vallotta magát és semmi közük Magyarországhoz, még adót sem akartak fizetni. A jegyzőválasztásnál szlovák nemzetiségűt követeltek maguknak, és az eskü letételekor nyíltan kivonultak a teremből. Minden bajért a jegyzőt okolják, és nyíltan hangoztatják: jobb lenne szlovák jegyző. A leventeegyesületben aknamunka folyik, megtagadják a gyakorlatot. Szidják az oktatókat. Dunaegyháza szlovák lakóival „rossz” kapcsolatot tartanak fenn.

Az 1927—28-as közigazgatási tájékoztatósi lap a község „legfőbb” feladatának az állami elemi iskola létesítését tűzi ki. (Ez néhány év múlva megvalósul.)

A közölt adatok készítői a helyzetet nagyon felületesen ismerték (egyszer teljesen szlovák a falu, máskor 20% a szlovák lakosság aránya). Így is világosan látszik, hogy bár a lakosság nemzetiségi öntudata megnőtt, addig a jogos nemzetiségi követeléseken nem mentek túl sehol.

Nem tudunk semmiféle nemzetiségi egyesületről, és így az iskola, ill. a polgári olvasókör (sajnos egyéb adatunk nincs) a nemzetiségi szellemi központjai. Nem tudjuk sajnos azt sem, hogy az evangélikus tanító milyen működést folytatott.

Érdekes módon a 30-as években már semmi adatunk nincs arról, hogy a nemzetiségek körében bármilyen agitáció folyt volna, sőt a '41-es népszámlálás adatai (mint láttuk, szlovák anyanyelvűnek csak a lakosság 7%-a vallja magát, szlovák nemzetiségűnek senki sem!) arra utalnak, hogy a szlovák nemzetiségi mozgalom teljesen abbamaradt, ami egyébként országos jelenség is, és kapcsolatban van a Csehszlovák Köztársaság válságával és felosztásával.

A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság aránya 1900-ban 93%, 1910-ben 90%, 1920-ban 90%, 1930-ban 89%, 1941-ben 80%. A mezőgazdaság tehát az egész

korszakon keresztül (mint ebben a korszakban a legtöbb faluban) a lakosság döntő többségét foglalkoztatta. Gyakorlatilag a nem mezőgazdasági foglalkozások csak a mezőgazdasági népesség infrastruktúráját jelentik. Igaz, mintegy 13%-os lassú fogyás észlelhető ugyan, ez azonban minimális, és ugyanakkor abszolút számban 1900— 1941-ig mintegy 34 fővel (kb. 10%-kal) növekszik a mezőgazdaságban dolgozók száma. Az arányban történő fogyás oka teljesen érthető, a növekvő létszámú lakosságnak már csak az egyre kisebb földdarabok jutnak, így már megpróbál máshol elhelyezkedni.

Mikor a község 1864-ben megalakul, kiszorulnak területéről a nagybirtokok is, és míg 1864-ig a pusztán nagybirtokok foglalnak helyet, addig 1864-től a község parasztfalu lesz, sorsa természetesen másképp alakul, mint a szomszédos Baracsé, bár a felosztott földből az egykori zsellérek alig részesülnek. Az 1871-i kataszter szerint 51 kh-ból 48 zsellér részesül (köztük 16 dunaegyházi lakos), a többit néhány holdas parasztok művelik. 1869-ben 20 birtokos és 58 napszámos szerepel a statisztikában. Ez összesen 78 keresőt jelentene. A valóságban azonban a birtokosok esetében olyan családfőkről van szó, akikhez esetleg 3 generáció, házas fiúk, sőt esetleg felnőtt unokák is tartoznak.

Tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a 100—500 holdas birtok a Kisapostagi Legeltetési Társulatot jelenti, tehát gyakorlatilag ez is a gazdák birtoka. Természetesen az itt közölt adatok minden birtokosra, közületekre, nem mezőgazdák és nem faluban lakók birtokaira egyaránt vonatkoznak.

A legnagyobb földbirtok 1932-ben Varga Imrénéé, 42 kh. Az adatok (mint országszerte mindenütt) egymásnak élesen ellentmondanak, ennek oka elsősorban az, hogy időnként könnyen más és más csoportba kerültek a „határnál” lévő gazdák, és az, hogy az 1—2 holdas szegényparasztoakat hol gazdaként, hol munkásként szerepeltették.

Annyi itt is biztosan látszik, hogy a lakosság túlnyomó része az 5— 50 holdas gazdák közé tartozik, ezek közül is az 5—20 holdas középparasztoak közé. Így joggal mondhatjuk, Kisapostagon egészségesebbek voltak a földbirtokviszonyok, mint az ország legnagyobb részében. A határnak közel egyharmadát, 429 kh-at bérletként művelik. Ebből is 360 kh az 5—50 holdas birtokhoz tartozik.

A nagyobb gazdaságok természetesen idegen munkaerőt is igénybe vettek. Ezért viszonylag nagy a mezőgazdasági munkások száma is. 1900-ban 173, 1910-ben 70, 1920-ban 159 mezőgazdasági munkást írnak össze. Ehhez képest bámulatosan kevés 1900-ban 14, 1920-ban 2 a mezőgazdasági cselédek száma.

Az is természetes, hogy a zömmel viszonylag jó viszonyok közt élő kisparasztok közé nehezen jutottak el az agrárszocialista eszmék, és míg a szomszédos Baracs határában a század végén jelentős aratósztrájk zajlik le, addig Kisapostagon legfeljebb az arató- és cséplőmunkások közt lehetett érezni a szocialista mozgalmak hatását a század végén. Ezért 1898-ban a községben katolikus olvasókört szerveznek, ennek legfőbb célja, hogy a lakosságot a szocialista mozgalomtól megvédje, mert a lakosság körében „lábrakapott a szocializmus eszméje”. (Ne feledjük, hogy a katolikusok rendszerint a szegény munkás és cselédréteget alkották.)

Mint már szó volt róla, nagybirtok a falu határában nem volt. 1925-ben még Dunaegyháza község rendelkezett a 225 kh-as birtokkal (amelyből 218 kh földadó alá nem esik!).

Már 1871-ben a gazdaközösségé volt a Duna-parton lévő legelő és erdő. 1925-ben is ők rendelkeztek egy 168 kh-as birtokkal (túlnyomórészt legelőkből áll.)

1935-ben feltehetőleg ugyanez a birtok (de ekkor 185 kh-at mutatnak ki) a Legeltetési Társulat tulajdona.

A legeltető társulat megszervezése Szóják Lajos jegyző műve volt.

A határ helyzetéről pontos leírás maradt ránk 1871-ből.

Ekkor a legnagyobb dűlők a Kenderes és a Pentelei, 420, ill. 270 kh-dal, amelyekben túlnyomórészt szántóföldek foglalnak helyet, a Hosszúvölgyben rétet is, a Lencsésben némi legelőt is találunk. A kis (58 kh-as) zsellérföldről már szóltunk, a Duna-parton levő 98 kh (96 kh legelő és 2 kh erdő) az apostagi Legeltetési Társaságé. A szőlők kizárólag a beltelken foglalnak helyet.

A szántóföldeket 2 osztályba sorolják. Az 1. osztályba tartozókat folyamatosan művelik, őszi búza, kukorica, krumplicsüsteremnek benne jól. Fekvésük; „emelkedett róna” (elsősorban a kenderesi dűlőben). A föld fekete agyag, homokkal keverve. Ekkor még három nyomásban művelik a földeket. Az első évben ősziel,

kétszeressel, a másodikban tavaszival, ill. csupán zabbal ültetik be, a harmadikban tiszta ugar.

A 2. osztályban a föld kevésbé jó kötöttségű, több homokkal kevert barna agyagból áll, alsó rétege sárga, agyagos.

A réteket is 2 osztályba sorolják. Az 1. osztályúakat rendszeren egyszer, kivételesen kétszer kaszálják, jó fűvet teremnek, fekvésük lapályos. Általában a 2. osztályúak 1/3-dal „csekélyebb becsűek”, az első osztálynál. Két osztályba sorolják a legelőket is.

A község területe 1880-ban 1672, 1895-ben 1751, 1909-ben 1688, 1935-ben 1535 kh. Gyakorlatilag ez valószínűleg azt jelenti, hogy a község határát időnként kicsit eltérő módon mérték fel. Ami a határ %-os megoszlását jelenti. (A tized %-ot csak a kert, szőlő és erdő esetében tüntettük fel.)

Év	Szántóföld	Szőlő	Rét	Legelő	Erdő	Földadó-mentes	Kert
1871	75	0,2	2	5	0,1	15	9
1895	75	0,4	2	5	0,3	15	1
1909	74	2,8	2	5	0,6	15	0,2
1935	75	1,9	1	5	1,1	15	0,1

Mint látjuk, a szántóterület foglalja el a termőterület túlnyomó részét. A szántóföldeket javarészt a 2., 3., a réteket a 4-5., a szőlőket a 4., legelőket az 5. osztályba sorolják 1909-ben. Az egész határ kataszter5 jövedelme 18 566 aranykorona.

Feltűnően magas a szántóföld aránya, ami a termelés külterjes voltát mutatja. Erre vall az is, hogy a kertek aránya növekedés helyett csökken, bár ez a szőlők rovására történik. Egyes élelmiszernövények vetésterülete közül legmagasabb 1936-ban a búza (a vetésterület 29%-a), a rozs egész alárendelt jelentőségű (a vetésterület 2%-a), a burgonya a vetésterület 4%-át foglalja el. Ezenkívül más élelmiszernövényt csak

szegélynövényként vagy köztesként termelnek, így babot és tököt. Teljesen hiányoznak a zöldségfélék.

Egyes növények termelési átlaga: 1931-ben a búza 6,5 q, rozs 6,5, tengeri 8,5, burgonya 30 q. Érdekes módon ezek az átlagok pontosan olyanok, mint a szomszédos Baracson, jöllehet Baracson elsősorban nagybirtok, Kisapostagon viszont a parasztbirtok volt az uralkodó forma. A szántóföldi növénytermelés tehát külterjes jellegű. A gazdaság fontos ága az állattenyésztés is.

Év	Szarvasmarha	Ebből igásökök	Ló	Sertés	Juh	Baromfi	Kecske
1869	31		42	64	-	-	-
1895	161	-	114	175	1	1621	7
1911	207	6	161	479	36		22
1935	193	1	186	500	2	3137	9
1942	236	-	169	921	12	-	10

Az állattenyésztésben feltűnő, hogy 1869-ben még igen csekély az állomány. Ne felejtsük el, hogy abban az időben költözik be a falu lakosságának döntő többsége Dunaegyházáról.

A későbbi időben valamennyi állat száma megnő, de a sertéseké és a baromfiaké rendkívül nagy mértékben.

A szarvasmarha-állomány itt is — mint az országban — átalakul. 1869-ben teljes egészében, 1895-ben még túlnyomórészt (121) magyar fajú állatokból áll. 1935-re már kizárólag piros-tarka fajtájú szarvasmarhát találunk. A lóállományból végig döntő a melegvérű, a sertésekből a zsírfajta. A baromfiak közül 1935-ben 507 a liba, oka, hogy a Duna mellett a tartása kifizetődőbb, mint azokban a községekben általában, amelyek a víztől messzebb voltak.

Igásállatok közül a lovaké a döntő szerep. 1895-ben 46 kettős lófogat és 3 tehénfogat van a községben, ökörfogat nincs.

Teljesen jelentéktelen a juhtenyésztés (ami egyébként országszerte sem jellemző a kisgazdaságokra.) A kecsketenyésztés feltehetőleg a zsellérek körében terjedt el jobban.

A legelő, mint láttuk, a gazdaközösség, később a Legeltetési Társaság kezében van az egész korszakban. A legelők és rétek összevéve is szűkösek. A takarmánynövények közül kukoricát, 1936-ban a vetésterület 38%-án, őszi és tavaszi árpát a vetésterület 7%-án, vörösherét és baltacímét a vetésterület 7%-án, csalamádét a vetésterület 4%-án termelnek. Összevéve tehát látjuk, hogy az állatok túlnyomó részét istállózzák, s a szántóterület több mint felén takarmánytermelés folyik.

Mint láttuk, a szőlők mértéke igen csekély a korszak kezdetén. Később a szőlők területe többszörösére nő, abszolút számban 6 kh-ról (1895-ben) 44 kh-ra (1913), mely 1935-re némileg visszaesik. Oka nyilván az, hogy a filoxéra elsősorban a hegyvidéki szőlőket pusztította, a síksági szőlőket kevésbé. Ezért érdemes volt a síkságon újabb szőlőket is telepíteni.

A gyümölcs termelési adatai:

Gyümölcs	1895	1935
Alma	250	486
Körte	173	361
Cseresznye	25	178
Meggy	243	411
Őszibarack	86	126
Kajszi	105	266
Szilva	243	469
Dió	44	274
Mandula	12	59
Eper	357	834

Gesztenye	-	5
Birs		38
Naspolya		2
Mogyoró		5

Az adatok arról tanúskodnak, hogy a gyümölcsstermelés lényegesen megváltozott 40 év alatt. Feltűnő, hogy növekedett a termelés a nemesebb gyümölcsfajokban, így különösen a dió, kajszi- és őszibarack-termelés megerősödése. A szántóföldi termeléssel ellentétben a szőlő- és gyümölcsstermelés fokozódása a belterjesedés felé mutat. A közelben lévő Dunapentele piacörzetébe tartozik Kisapostag is. 5 9 Ez a helység viszont semmi esetre sem volt elég nagy ahhoz, hogy Kisapostagnak megfelelő piacot biztosított volna.

Valószínűleg a Dunán ebben az időben már közlekedő kofahajókon juthatott el a kisapostagi gyümölcs a budapesti piacokra.

A község gazdaságai eléggé gyengén voltak felszerelve, 1935-ben összesen 2 motoros erőgép, 2 kerekes traktor, 1 traktor és billenőeke, 2 cséplőgép, 134 eke, 160 borona, 90 henger, 12 vető- és ültetőgép, 78 kapálógép, 7 cséplő, tisztító és osztályozógép, 89 takarmányelőkészítő és 125 borgazdasági gép alkotta a község erő- és munkagép-állományát, ami azt jelenti, hogy az alapvető munkagépekkel (eke, borona) minden gazdaság rendelkezik, hasonlóképpen némi borgazdasági felszereléssel (feltételezhetően valamekkora szőlővel csaknem minden gazda rendelkezett), viszont az „erőt” elsősorban az élő (emberi, állati) erő jelentette. Természetesen a kisgazdaságok erőgéppel nem rendelkeznek.

„Sokszorosra” növekednek az erdők is (1895-ben 2, 1935-ben 26 kh), ez az erdőterület így is jelentéktelen, birtokosa a gazdaközösség, illetve a Legeltetési Társulat.

Iparról beszélni a községben alig-alig lehet, ez is elsősorban, mint már írtuk, a mezőgazdaság infrastruktúráját jelenti. 1900-ban a keresők 4%-a, 11 fő, 1910-ben 13 (a keresők 5%-a), 1920-ban 21 (a keresők 6%-aj, 1930-ban 19 (a keresők 5%-a), 1941-ben 24 (a keresők 6%-a) foglalkozik iparral.

Az iparosok kisműhelyekben, rendszerint segéd nélkül vagy egy segéddel dolgoznak. 1920-ban 10 segéd nélküli, 7 segéddel működő, 1930-ban 14 segéd nélküli műhely van a faluban, 6 ' ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy ipari munkásság nincs is a faluban, bár a kis falusi műhelyek tulajdonosai vagyoni szempontból igen közel állnak a legszegényebbekhez.

1932-ben 2 kocsmá, 2 hentes, 3 kovács, 1 kőműves, 1 malom, 2 cipész, 3 borbély, 2 cséplőgép-tulajdonos működik a faluban.

Az iparhoz teljesen hasonló szerepe van a kereskedelemnek is, részben a felvásárlást, részben a lakosság kisméretű igényeit elégítik ki. 1932-ben 3 baromfikereskedő, 3 dohánytőzsdés és 1 fűszeres tevékenykedik a községben.

Egyéb foglalkozási ágakról ebben az időben beszélni felesleges, hisz számuk minimális, és a község kezdődő közigazgatását, oktatásügyét, közlekedését szolgálják.

Bár külön adataink nincsenek arról, hogy van-e olyan kereskedő, akinek munkahelye a falun kívül van, valószínűnek látszik, hogy ilyen nincs, hisz a túlnyomó részt jelentő mezőgazdasági népességnek a faluban volt birtoka, vagy itt talált munkát, a keresők fennmaradó néhány %-a (amiről szintén szó volt) szükség volt, hogy a mezőgazdasági népességet vagy a falut adminisztrálja.

A pusztán iskola a dunaegyháziak betelepülése után kezdi el működését. Ez evangélikus iskola volt, 1869-ben még nem épült meg.

1909-ből származik az első biztos adatunk az evangélikus iskoláról, amely 1945-ig 1 tanítóval működött. Mint feljebb láttuk, valószínűleg igen nagy szerepet vállalt a szlovák nemzeti öntudat fenntartásában.

Tanítóinak közéleti szerepéről egy adattal rendelkezünk, 1932-ben Szurma János nyug. ág. ev. tanító a közgyám.

1944-ben már 8 összevont osztállyal rendelkezik, és 49 tanuló jár ide.

A római katolikus egyház a Nagyatádi-féle földbirtokreform kapcsán igényel és kap 1600 négyszögöl területet iskolaépítés céljából, mivel a kisapostagi ág. ev. iskolába mást, mint evangélikust nem vettek fel.

Sajnos, nem tudjuk, hogy hogyan oldják meg ekkor az aránylag nagyszámú katolikus gyermek oktatását. Tény, hogy a katolikus iskola megépítése nem valósul meg. Mint feljebb láttuk, 1927-ben a község megoldandó problémái közt legfontosabbnak az állami iskola felállítását jelöli meg. Így, mikor a VKM felajánlja, hogy egy tantermes iskolát épít, ha a község ingyen telket ad, a közgyűlés a katolikus egyháznak juttatott 1600 négyszögöles telket a VKM-nek átadja 1925. február 19-i közgyűlésén.

1932-ben már megépül az állami iskola, és működik is 1 tanerővel.

1869-ben még a lakosságnak csak pontosan a fele tud írni, olvasni, 57 férfi, 86 nő, fele analfabéta (57 férfi, 86 nő). 1900-ban 575-en tudnak írni, olvasni és csak 61 analfabéta.

Mindez azt jelenti, hogy az iskoláztatás komoly eredményeket mutat fel, hisz az írni-olvasni tudók száma nagyobb arányban nő, mint a lakosság száma.

Összevéve elmondhatjuk, hogy Kisapostagon az oktatás helyzete hasonló volt az ország más falvaihoz, erre a községre is jellemző a felszabadulás előtti oktatás nagy átka, a „több iskola” összevont tanulócsoportokkal.

Az oktatáshoz hasonló a község egészségügyi helyzete. Körorvos nincs, a község a dunapentelei körorvosi körzethez tartozik. A baracs-kisapostagi szülésznő Szoboszlai Etel állását 1892-ben foglalja el.

A Kisapostagon is működő szülésznőről csak 1923 óta van adatunk, amikor fizetését meghatározzák. Az 1927. évi jelentés szerint a község ivóvize „jó kútvíz”. A felszabadulás utáni jelentések ezt az állítást cáfolják.

A parasztság a község ügyeiben, az országos politikai kérdésekben is a jelek szerint passzívan viselkedett.

Egykori földesuraival a kapcsolatot legfeljebb a vadászati jog bérbeadásánál tartotta (1883-ban a vadászati jog Komis Károly baracsi földbirtokosé).

Jellemző, hogy 1908-ban még olyan ügyben sem bírnak sokáig határozatot hozni a képviselőtestületi tagok meg nem jelenése miatt, mint Váci Károly és neje házának megvétele községháza céljából.

1892-ben 44, 1899-ben 68, 1913-ban 88 választó van a községben. 8 0 (A viszonylag magas számot a sok kisbirtokos paraszt okozta.) 1899-ben a főispán

szerint a választók túlnyomó többsége (68-ból 52) a kormánypártra szavaz. Ennek az lehetett az oka, hogy a nemzetiségi lakosság a különböző irányzatú függetlenségi pártokkal nem rokonszenvez, és a protestáns faluban a néppárt sem található híveket.

Az első világháború előtt a községi szervezetet 1909-ben végrehajtói állással egészítik ki.

1890-ben a kiadások összege 890 forint 50 krajcárt tesz ki, amelyből a földadó után 14%, a többi adó után 18% pótdót terveznek be.

Az első világháború a községre is súlyos szenvedések sorát hozza. Bevonult 149 fő, melyből 19 elesett, 5 hadiözvegy és 5 hadiárva maradt a faluban.

1918-ban itt is megalakul a nemzeti tanács, és mint országszerte mindenütt, itt is súlyos ellátási zavarok mutatkoznak. 1919 februárjában a kisapostagi nemzeti tanács arról panaszkodik, hogy oly komoly a helyzet, „hogy maholnap kenyér nélkül állunk, de nem azért, hogy nincs gabona, hanem azért, mert nem lehet ezt megőröltetni”. A pentelei gőzmalom áll, nincs fűtőanyaga. Ezért a kisapostagi nemzeti tanács fűtőolaj kiutalását kéri. A jegyző és bíró nem számolt el 1919. március 21-ig a rájuk bízott pénzzel, ezért a munkástanács a kormánybiztoshoz fordul kérelmével. Jellemző a helyzetre, hogy néhány nappal később, március 27-én a kérés már követeléssé változik.

Ebben az időben már a földművesszervezet átalakult kommunista párttá (március elején).

Április 7-én Kisapostagon is megválasztják a tanácsot.

A tanács tagjai: Varga István, Gyöngyösi János, Chalupka János, Váczi Pál, Kopecz Károly, Kiss Mihály, Augusztinyi Antal, Juhász József, a direktórium tagjai: Chalupka János, Gyöngyösi János, Kopecz Károly. A községből Fecske Pál bekerült az adonyi járási tanácsba.

Az a tény, hogy a kis falu egyik képviselője a járási tanácsba is bekerült, arra mutat, hogy Kisapostag a járás életében is szerepet játszott a Tanácsköztársaság idején.

Sajnos, a Tanácsköztársaság napjairól adataink nincsenek, de Cseh István földművest a kommün alatti működés miatt 1 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélték.

Nem maradt hatás nélkül a Tanácsköztársaság azért sem, mert 1927-ben a főispáni jelentés szerint Pap Géza kovács, Cseh István, Micsinszki János, Bendikt Pál, Faló Sámuel, Faló Mihályné földművesek és Huszarik Sándor kovács kommunista hajlamú egyének, jóllehet kommunista mozgalom nyomára nem bukkantak a megye vezetői.

Annak, hogy a munkásmozgalomnak viszonylag kevés híve maradt a faluban, társadalmi gyökerei érthetőek. A lakosok legnagyobb része kis- és középparaszt, akik bár időnként elégedetlenek, gyökeres változásnak sohasem voltak hívei. Igaz, bőven akadnak nincstelenek, ezek száma mégsem akkora, hogy komolyan szervezkedni tudtak volna.

A költségvetés összege az inflációs időkben rohamosan emelkedik:

	1919	1923
bevétel	71 K	198 438 K
kiadás	7751,33 K	5 394 138 K
pótadó	135,7%	10 000%

Mint látjuk, az inflációs években a község bevételei gyakorlatilag semmivé válnak, és a kiadásokat a pótadóból kellett fedezni, melynek összegét rendkívüli módon meg kell emelni.

A községben a Nagyatádi-féle földreform idején nem tudnak semekkora földet adni, hisz a község egész területe kisbirtokból áll.

Végül a földigénylők a baracsi határban 110 kh szántót, a kisapostagi határban 10 házhelyet kapnak.

A község javadalmi föld címén 14 kat. hold földet igényel. Mégis 1926. júl. 11-i közgyűlésen a képviselőtestület határozatilag kimondja, hogy a földbirtokreformmal kapcsolatban a község részére megítélt 14 kh föld igénybevételétől eláll.

1937-ben a járás főszolgabírója szerint a községben egészséges a földbirtokmegoszlás, így sem a mezőgazdasági munkások, ill. törpebirtokosok kiegészítésére, ill. juttatásra nem szorulnak.

A megállapítás annyiban helytálló, hogy a kisbirtokok területéből földet elvenni nem lehetett, de a nagyszámú földigénylőt (mezőgazdasági munkások) feltétlenül ki kellett elégíteni. Ennek módja természetesen csak az lehetett, hogy a szomszédos községek (elsősorban Baracs jöhetett továbbra is számításba), nagybirtokaiból kapjanak földet a nincstelenek.

A 20-as években az új választójogi törvény értelmében megnövekszik Kisapostagon is a választók száma. 1926-ban 158, 1927-ben 232-re emelkedik ezek száma, vagyis a lakosság 44,05%-a választópolgár már.

1921. május 2-án a megyei törvényhatósági bizottság közgyűlésén jóváhagyta Kisapostag és Baracs közti eddigi kapcsolat megszűnését (baracsi körjegyzőség), és Kisapostag is nagyközséggé válik.

1922. január 31-én a község új szabályrendeletet alkot. Sajnos, a szabályrendelet nem maradt ránk, fontosabb pontjait az 1927-ben felvett községi tájékoztató lap tartalmazza.

A legfontosabb változás, hogy a képviselőtestület tagjait 20-ra emeli fel (10 választott, 10 virilista). A jegyző ezentúl Kisapostagon székel, de a körorvos továbbra is Dunapentelén működik. A segédszemélyzet kiegészül 1 szolgaszeméllyel (kisbíró).

A község politikai életét és konzervativizmusát jól mutatja 1923-ban a hősi emlékmű ügye. Ekkor ugyanis a képviselőtestület határozatilag kimondja, hogy 23 q búza árából hősi emlékművet kíván emelni. A költségeket úgy akarták fedezni, hogy minden kh után 2 kg búzát fizessenek be.

Ezt a költséget azonban (tartva a szegények zúgolódásától) a megyei törvényhatósági bizottság is soknak tartja, a határozatot megsemmisíti, és utasítja a képviselőtestületet, hogy készítsenek egy szerényebb emléktáblát.

A viszonylagos jólétre utal az a jelentés, miszerint 1931-ben ellátatlan a községben nincs, mert helyi gyűjtéssel oldják meg az ínségesek ellátását.

1938 elején felügyelet alá helyezték Kisapostagon a Szálasi-féle nemzeti szocialista párt tagjait, amiből arra következtethetünk, hogy a párt rendkívül agresszíven működhetett.

A kis faluban rendkívül gyenge volt az egyesületi élet is. Egyesületekről 1932-ig nem hallunk. Ekkor működik egy „kötelező” tűzoltóegylet, levante- és polgári lövészegylet.

Ezek, mint látható, kizárólag államilag támogatott intézmények, feltűnő, hogy a falvakban oly általános tűzoltóegylet is itt „kötelező” és nem önkéntes alapon szerveződik.

Tekintve, hogy valamennyi állami támogatású, így nem csoda, hogy valamennyinek szervezője a jegyző, Szoják Lajos, aki a község első jegyzője (1922-től), aki egyúttal az iskola gondnokságának is elnöke. Az ő nevéhez fűződik a Legeltetési Társaság megszervezése is.

A második világháború koráról adatunk nem maradt, a községi irattár elpusztult.

1944 novemberében már közvetlenül a frontvonal mögé került a község, de a beszállásolt tüzerek hangulata annyira elkeseredett volt, hogy a tisztek és altisztek rangjelzésüket is letépték. A községben egy 40 főből álló légoltalmi őrséget is megszerveznek, de ez jóformán semmi tevékenységet nem végez, mint későbbi adatokból megtudjuk, vagyona sem volt.

A helység a Fejér megyei faluk közül a szerencsésebbek közé tartozott. A szovjet csapatok már december 4-én megszállták, egyetlen ház sem vált lakhatatlanná, és mint közismert (a decemberi szovjet offenzíva sikerei miatt) az egész környéken rövidesen befejeződtek a harcok.

Persze az élet így is csak lassan indul meg, a vezetők elmenekültek és a közigazgatást április 22-ig a bíró, utána a baracsi segédjegyző vezeti. Április 24-én megalakul 7 taggal a nemzeti bizottság, elnöke Faló Mihály. Április 23-án még azt jelentik, hogy a Vörös Hadsereg élelmezése miatt nem tudnak gabonát küldeni, de májusra mégis összegyűjtenek 1995 kg búzát, 985 kg rozst és 500 kg tengerit a főváros élelmezésére, amit a gazdáknál tárolnak.

Egy április 24-i jelentés szerint őszi gabonával 400 kh, tavaszival 25 kh, tengerivel kh, egyébvel 10 kh van bevetve; egy május 17-i jelentés szerint az őszi vetés 450 kh, tavaszi 690 kh, bevetetlen 410 kh.

Bár a jelentések közt némi ellentmondást találunk, de világos, hogy a határ megmunkálása igen intenzíven folyik.

Az 1945. április 24-i jelentés szerint 24 ló, 47 tehén, 84 sertés és 400 tyúk, 12 pár lófogat és 3 traktor van a községben. Június 2-án megállapítja a község vezetősége, hogy az összeírás pontatlan (ez valószínűnek is látszik, hisz az állatállomány ilyen nagy mértékben nem csökkenhetett), az állatok általában egészségesek, de rosszul tartottak, ami a takarmányhiány miatt érthető is. 1945. június 9-én dohánytermelésre is engedélyt ad az előljáróság, 14 termelőnek. Szeptember 12-én 2 üzemképes és 2 üzemképtelen traktor van a faluban.

Fontos esemény, hogy április 6-án megalakul a községi rendőrség, létszáma 6 fő, de június 9-én tiltakozik a község, mert ezt az intézményt a baracsi rendőrség alá rendelik.

Legfontosabb esemény 1945-ben országszerte a földreform. A földigénylő bizottság már júniusban megalakul, vezetői Szabó Ignác és Kovács János.

1945. novemberben jelentik, hogy a földigénylők száma 67, ebből igényjogosult 56.

Tekintve, hogy Kisapostag határában 100 kh-on felüli nagybirtok nem volt, ezért Baracs határából oszlanak ki 320 kh-at.

Így kapott 37 mezőgazdasági munkás 204 kh-at és 3 kisbirtokos 9 kh-at, 16 törpebirtokos 80 kh-at, 23 igénylő kér és kap házhelyet 8 kh-on. Marad még ekkor 19 kh 1400 négyszögről, amit nem osztanak fel.